

*Дмитренко Н. А.,
аспірант і викладач кафедри галузевого права
історико-юридичного факультету
Херсонського державного університету*

ДЕЗЕРТИРСТВО: КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ І ПРОБЛЕМИ КВАЛІФІКАЦІЇ

Анотація. Стаття присвячена дослідженню такого актуального злочину проти встановленого порядку несення військової служби, як дезертирство. Сьогодні ухилення від військової служби у формі дезертирства – це один із найбільш поширених злочинів у Збройних Силах України. Значна увага в дослідженні приділяється аналізу складу дезертирства та відокремленню його від складу суміжних злочинів. Визначено, що особливу увагу під час дослідження складу злочину необхідно приділяти суб'єктивній стороні злочину. Під час здійснення цього злочину військовослужбовець припиняє несення військової служби, не маючи на те законних підстав, намагаючись повністю позбавитися військово-службових правовідносин. Дезертирство є тривалим злочином, оскільки воно відбувається впродовж тривалого періоду часу і є діянням, яке пов'язано з безперервним ігноруванням обов'язків щодо військової служби. У сучасних реаліях існують значні проблеми кваліфікації цього виду злочину, оскільки методи встановлення мети ухилення від військової служби в повному обсязі не досліджено й нині мають індивідуальний характер.

Установлено необхідність детального дослідження мотивів цього злочину, адже саме мотив, прямиий умисел дій особи прямо впливає на подальшу кваліфікацію. Відмінністю злочинів проти військової служби від злочинів іншого роду є те, що перший випадок включає організаційну шкоду, незалежно від її наявності в складі злочину.

Ключові слова: дезертирство, склад злочину, кваліфікація, прямиий умисел і непрямиий умисел, військові злочини, військова служба, сукупність злочинів.

Постановка проблеми. Військова служба є державною службою особливого характеру, яка пов'язана з обороною України, її незалежності й територіальної цілісності. Збройні Сили України – це невід'ємна частина нашого суспільства. Захист Вітчизни, незалежності й територіальної цілісності України є конституційним обов'язком громадян України [1]. У сучасних реаліях життя на фоні громадських протиріч, що різко загострюються, посилення дезінтеграційних процесів відбувається різке зниження престижу служби в армії. Як результат, збільшується число правопорушень і злочинів, що здійснюються військовослужбовцями строкової служби з метою ухилення від проходження військової служби. Усе це в сукупності призводить до зниження бойової готовності військових підрозділів, частин і створює загрозу національній і військовій безпеці країни.

В основному серед ухилень від військової служби найбільш поширеними є самовільне залишення частини або місця служби й дезертирство. У статті буде розглядатися саме дезертирство, адже сам цей злочин становить серйозну проблему та небезпеку для суспільства й держави загалом.

У різні часи питаннями військових злочинів, їх кваліфікацією, кримінально-правовою характеристикою займалися, зокрема, С.В. Албул, Х.М. Ахметшин, П.П. Богуцький, Ф.С. Бражнік, Н.В. Васильєв, Р.А. Лопухов, В.В. Лунєєв, В.П. Маслов, І.М. Мацкевич, М.І. Хавронюк, С.О. Харитонов, Г.І. Чангулі, В.М. Чхіквдзе, В.П. Шупленков, Н.І. Щегель та інші.

Мета статті полягає в здійсненні кримінально-правового аналізу дезертирства, передбаченого ст. 408 Кримінального кодексу України (далі – ККУ), та в спробі автора визначити проблеми кваліфікації цього злочину.

Виклад основного матеріалу дослідження. В Україні, згідно з даними Міністерства оборони України, нараховується 9 268 дезертирів [2].

Дезертирство є одним із найтяжчих і одним із найбільш небезпечних військових злочинів, який, окрім порушення кримінально-правової заборони, порушує конституційний обов'язок громадянина України захищати Вітчизну.

Відповідно до ч. 1 ст. 408 ККУ, дезертирство – це самовільне залишення військової частини або місця служби з метою ухилитися від військової служби, а також нез'явлення з тією самою метою на службу в разі призначення, переведення, з відрадження, відпустки або з лікувального закладу [3].

Самовільним буде вважатися залишення військовослужбовцем строкової служби без дозволу командира розташування військової частини або місця служби. Якщо військовослужбовець отримав дозвіл начальника (командира), який не мав права надавати звільнення, то залишення військової частини або місця служби не буде вважатися самовільним. Відповідальність у такому випадку буде нести особа (начальник/командир), яка допустить порушення порядку звільнення.

Розглянемо детальніше, які особливості має склад злочину дезертирства.

Об'єктом дезертирства є встановлений порядок проходження військової служби. Здійснюючи дезертирство, суб'єкт намагається зовсім виключити себе із цих правовідносин, тобто усунути від порядку військової служби.

З об'єктивної сторони дезертирство може бути здійснено двома способами:

а) шляхом залишення військової частини або місця служби або

б) шляхом нез'явлення в частину або до місця служби під час призначення, переведення, з відрадження, відпустки або лікувальної установи. Здійснюючи дезертирство, військовослужбовець протиправно виключає себе зі сфери військово-службових стосунків без наміру коли-небудь повернутися до виконання обов'язків військової служби [4, с. 122–124].

Злочин буде вважатися закінченим із моменту самовільного залишення частини, місця служби або нез'явлення в строк на службу з метою виключення таких правовідносин зі свого життя.

Дезертирство здійснюється з прямим умислом, у зв'язку з чим можливе приготування або замах на цей злочин. Вони можливі лише до моменту самовільного залишення військової частини або до моменту закінчення терміну явки на службу.

Приготування може мати місце за умови відшукання винним способів для безперешкодного залишення військової частини або місця служби, чи приховування майбутнього свого незаконного перебування поза територією військової частини або місця служби, або в іншого умисного створення умов для вчинення дезертирства [5, с. 93] (наприклад, установа зв'язків із родичами і знайомими, у яких військовослужбовець має намір зупинитися після здійснення дезертирства, придбання документів та одягу, вивчення маршруту руху й умов життя в районі передбачуваного місця перебування після залишення частини, дослідження способів залишення частини або місця служба тощо).

Замахом на дезертирство можуть бути умисні дії, спрямовані безпосередньо на залишення військової частини або місця служби. Добровільна відмова від здійснення дезертирства також можлива тільки до моменту самовільного виходу з частини або до закінчення терміну прибуття на службу.

Якщо військовослужбовець, учинивши дезертирство, через деякий проміжок часу змінює свій намір і вирішує повернутися на службу, то ці дії повинні розцінюватися як явка з повинною, а не добровільна відмова від здійснення дезертирства.

Суб'єкти дезертирства – військовослужбовці, що проходять військову службу:

- 1) за контрактом,
- 2) за призовом.

Дезертирство може бути здійснене під час виконання військовослужбовцем спеціальних обов'язків військової служби (під час несення бойового чергування, служби в караулі, у складі наряду щодо охорони державного кордону України тощо). У такому разі злочинні дії варто кваліфікувати за сукупністю злочинів як дезертирство і як порушення правил несення відповідних спеціальних служб, якщо це спричинило або могло спричинити завдання шкоди інтересам безпеки держави, законним інтересам громадян.

Суб'єктивна сторона цього злочину характеризується тільки прямим умислом, адже винний має усвідомлювати, що незаконно залишає частину, інше місце служби або не з'являється в строк на службу з метою повного ухилення від виконання обов'язків щодо військової служби. Наявність цієї мети – необхідна умова для кваліфікації дій винного за ст. 408 ККУ.

Під час кваліфікації дій винного можливі труднощі, адже не завжди можна зразу визначити, чи був умисел прямий. Наприклад, військовослужбовець самовільно залишив військову частину з наміром бути відсутнім упродовж певного часу, а потім повернутися до виконання своїх службових обов'язків. Проте в подальшому він вирішує не повертатися на службу й зовсім ухилитися від неї. У цьому разі його дії підлягають кваліфікації як дезертирство. У цих випадках один менш тяжкий злочин проти порядку проходження військової служби переростає в інший – тяжчий, що кваліфікується за ч. 1 ст. 408 ККУ.

Про наявність наміру на повне ухилення від військової служби можуть об'єктивно свідчити різні фактичні дані, які дають змогу зробити висновок про намір винного надійно приховати свою належність до військової служби. Такими фактами можуть бути придбання правопорушником підроблених документів або цивільного одягу, щоб замаскувати своє становище військовослужбовця, проживання на нелегальному становищі, під чужим прізвиськом тощо.

Склад дезертирства є традиційним злочином у рядах військовослужбовців, історія якого налічує багато десятиліть. Складом, суміжним для дезертирства, є самовільне залишення частини або місця служби, відмежування цих діянь один від одного має певні проблеми й залишається таким же гострим.

Як і в багатьох складах злочинів, відмежування досліджуваних діянь проходить за ознаками суб'єктивної сторони, що і є їх основною відмінністю. Стаття 408 ККУ тлумачить поняття дезертирства як «самовільне залишення військової частини або місця служби з метою ухилитися від військової служби, а також нез'явлення з тією самою метою на службу у разі призначення, переведення, з відрядження, відпустки або з лікувального закладу» [3].

Тобто дезертирство вчиняється з метою ухилення від військової служби. Як уже зазначалося, під час здійснення цього злочину військовослужбовець припиняє несення військової служби, не маючи на те законних підстав, намагаючись повністю позбавитися військово-службових правовідносин. А в разі самовільного залишення частини або місця служби мета особи – тимчасово припинити виконання обов'язків щодо військової служби та через певний термін повернутися в частину для подальшого проходження військової служби.

Дезертирство є тривалим злочином, оскільки воно відбувається впродовж тривалого періоду часу і є діянням, яке пов'язано з безперервним ігноруванням обов'язків щодо військової служби. Цей злочин набуває закінченого характеру в момент залишення місця служби з намірами ухилитися від несення військової служби. Безпосередньо злочином у цьому випадку є період, у який військовослужбовець за своєю волею відсутній у частині до моменту повернення або затримання уповноваженими особами. Н.Ф. Кузнєцова вказує, що, будучи закінченим, такий злочин продовжує здійснюватися, при цьому розтягуючи в часі злочинний наслідок [6, с. 310].

Відмінністю злочинів проти військової служби від злочинів іншого роду є той факт, що перший випадок включає організаційну шкоду, незалежно від її наявності в складі злочину.

Частина 2 ст. 408 ККУ передбачає дезертирство військовослужбовця зі зброєю. Особа, що скоює цей злочин, стає суспільно небезпечною, оскільки дезертир має можливість застосувати бойову зброю під час спроби його затримання. Більше того, підвищена громадська небезпека дезертирства зі зброєю також полягає й у тому, що треті особи можуть заволодіти цією зброєю, згодом використавши її у своїх цілях.

Діяння може бути сукупністю злочинів, якщо протиправне заволодіння зброєю містить ознаки розкрадання шляхом крадіжки, грабежу, розбою, шахрайства, привласнення, вимагання або зловживання службовим становищем з наступним дезертирством, то воно кваліфікується за сукупністю злочинів, передбачених ч. 2 ст. 408 і ч. ч. 1, 2 або 3 ст. 410 ККУ.

Висновки. Отже, склад злочину дезертирства має свої особливості, особливу увагу під час дослідження складу зло-

чину необхідно приділяти суб'єктивній стороні злочину. Щодо кваліфікації злочинів, пов'язаних із ухиленням від військової служби шляхом дезертирства, це питання має досить дискусійний характер, оскільки методи встановлення мети ухилення від військової служби в повному обсязі не досліджено й нині мають індивідуальний характер.

Література:

1. Про військовий обов'язок і військову службу : Закон України від 25.03.1992 № 2232-ХІІ. Дата оновлення: 09.08.2019. URL: <https://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/2232-12> (дата звернення: 16.10.2019).
2. У Міноборони назвали кількість військовослужбовців-дезертирів. *Перший український інформаційний веб-сайт*. URL: <https://www.5.ua/suspilstvo/u-minoborony-nazvaly-kilkist-viiskovosluzhbovtzivdezertyriv-184826.html> (дата звернення: 16.10.2019).
3. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 № 2341-ІІІ. Дата оновлення: 25.09.2019. URL: <https://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2341-14> (дата звернення: 16.10.2019).
4. Ахметшин Х.М. Воинские преступления : учебное пособие. Москва, 1993. 170 с.
5. Карпенко М.І. Самовільне залишення військової частини або місця служби, дезертирство: методика розслідування злочинів, передбачених ст. ст. 407, 408 Кримінального кодексу України. *Юридична наука*. 2013. № 11. С. 90–111. URL: [file:///C:/Users/User/Downloads/jnn_2013_11_10%20\(1\).pdf](file:///C:/Users/User/Downloads/jnn_2013_11_10%20(1).pdf).
6. Кузнецова Н.Ф. Проблемы квалификации преступлений : лекции по спецкурсу «Основы квалификации преступлений». Москва : Городец, 2007. 450 с.

Dmitrenko N. Desertion: criminal justice analysis and qualification issues

Summary. The article is devoted to the investigation of such a topical crime against the established order of military service as desertion. Today, evasion of military service in the form of desertion is one of the most common crimes in the Armed Forces of Ukraine. Much attention was paid to the analysis of the composition of desertion, and its separation from the composition of related crimes. It was determined that special attention should be paid to the subjective side of the crime when investigating the composition of the crime. In committing this crime, the serviceman ceases to carry on military service without having a legitimate reason, trying to completely dispose of his military service. Desertion is a long-term crime because it occurs over a long period of time and is an act that involves the continuous neglect of military service. In today's realities, there are significant problems with the qualification of this type of crime, since the methods of establishing the purpose of evading military service have not been fully explored and are currently individual.

The necessity of a detailed investigation of the motives of this crime is established, because it is the motive that the direct intent of the person's actions directly influences the further qualification. A distinction between crimes against military service and crimes of another kind is the fact that the first case involves organizational damage, regardless of its presence in the crime.

Key words: desertion, crime, qualification, direct intent and indirect intent, war crimes, military service, combination of crimes.